

Žaža, Stanislav

[Běličová, Helena. Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1999, vol. 48, iss. A47, pp. 233-235

ISBN 80-210-2098-9

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101547>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

na četvero — vypíchnout hnidy, navesti na tanak led koga — uvést na led koho, biti na umoru — mít / být na kahánku, vjetar kapom tjerati (hvatati) — vítr do saku chyat/lapat). I když se nejedná v první řadě v tomto lexikonu o frazeologii českou, nýbrž o chorvatskou, přece jen překvapují a zarazí v české frazeologické zásobě některé dvojice (161. *izbiti sebi iz glave što pustiti <si> z hlavy něco* — 1038. *smetnuti s uma koga, što pustiti z hlavy něco, někoho*; 289. *nema <ni> konca ni kraja čemu nemá konce kraje* — 327. *bez kraja i konca nemá to konce kraje*; 268. *odriješiti kesu praštit se do kapsy* — 1014. *baciti se / bacati se u trošak praštit se přes kapsu* apod.). Podobně také omyly pravopisné (1066. *navěky*), morfologické (277. *knjiga sa sedam pečata být pod sedmero pečeti, zavřeno na sedm/sedmero zámků*), lexikální (107. *nemati dlake na jeziku mít <dobře> podřezaný jazyk, mít jazyk na pravém místě, sl. mať <dobře> podrezaný jazyk, čo na srdci, to na jazyku*; 351. *jesti gorak kruh jítat horký <trpký> chléb, sl. jest horký chlieb*; 1021. *<dobro> otvoriti uši <dobře> natáhnout uši* — zde by snad mělo být správně *nastaviti uši*, vždyť i slovenská paralela uvádí *nastaviť*).

Český čtenář by si jistě rád tyto drobnosti „přetlumočil“, poněvadž existence takové praktické příručky je mnohem důležitější, otázkou však zůstává, jaké poznatky o češtině si odnesou z tohoto frazeologického slovníku příslušníci jiných národů.

Svatopluk Pastyřík

Běličová, H.: Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských. Praha, UK, 1998. 222 s. (ISBN 80-7184-600-7).

Nedávno vydaná publikace naší přední lingvistky, která se právě v tomto roce dožívá významného životního jubilea, představuje systémový protějšek k předcházejícím dvěma pracím (*H. Běličová — J. Sedláček*, *Slovanské souvětí*, 1990; *H. Běličová — L. Uhlířová*, *Slovanská věta*, 1996). Autorka v ní podává lingvistickou charakteristiku češtiny v konfrontaci s ostatními slovanskými jazyky (s výjimkou dolní lužičtiny), a to z hlediska výslovně synchronního, přihlížejícího ovšem k vývojovým procesům ve všech slovanských jazycích.

Kniha má úvod (7–11) a dvě hlavní části. První (12–102) obsahuje popis diferenčních jevů v rámci flektivních slovních druhů, ve druhé (103–197) pak jsou uvedeny tabulky deklinačních a konjugačních vzorů. Doplněna je obsáhlou bibliografií (198–220) a seznamem zkratk (221–222).

S odkazem na koncepci F. Kopečného, členícího především na základě specifických znaků v mluvnické soustavě současné slovanské jazyky na dvě výrazně odlišné skupiny — severoslovanskou a jihoslovanskou, postuluje Běličová takový popis diferenčních jevů, který respektuje jejich vzájemné propojení v různých slovanských jazycích a přitom hodnotí současně míru uplatnění a závažnost funkce daného jevu v každém z porovnávaných jazyků. Omezení na morfologické jevy je při tom dáno tím, že jevy syntaktické byly popsány ve výše uvedených dvou publikacích. U jednotlivých slovních druhů sleduje autorka difference v oblasti formy v souvislosti s rozdíly ve fungování příslušných kategorií. Tak např. u substantiv se popisují výsledky unifikace flektivních typů a jejich souvislost s kategorií rodu, tvarový synkretismus a jeho vztah ke kategorii životnosti/neživotnosti, různé alternace deklinačního základu, některé zvláštnosti v kategorii čísla, osud vokativu apod.; u sloves se podobně věnuje pozornost formální charakteristice slovesných tvarů a jejich rozdílnému využití pro vyjádření kategorie osoby a času, pojednává se o vztahu kategorie času a vidu, o systému modů, o jejich různých transpozicích apod.

Jako na jiných autorčiných pracích je třeba si i na této cenit impozantního rozsahu materiálu, získaného (až na málo přístupnou dolní lužičtinu) ze všech slovanských jazyků, jeho přesvědčivého zvládnutí a originální interpretace. Právě ta skutečnost, že se zde analyzují jevy v různých jazycích nikoli izolovaně, ale ve vzájemných vnitřních i vnějších souvislostech a že se přihlíží k jejich specifické váze v tom či onom jazyce, vede k tomu, že se čtenáři dostává neobyčejně plastické představy o rozvrstvení důležitých diferenčních znaků na mapě slovanských jazyků, představy, která mu při tradiční klasifikaci zčásti nebo zcela uniká. Je těžko odstupňovat nějak hodnocení jednotlivých částí knihy, neboť výklady vynikají svou celkovou vyvážeností, ale soudíme, že je třeba si cenit zvláště partií týkajících se slovesa, kde si v rámci výkladů o vztahu kategorie času a vidu zasluhují pozornosti zejména poznatky o postavení dokonavého přezentu v systému časových významů a o sekundárních funkcích futura.

Vskutku neocenitelnou výhodou, umožňující čtenáři rychlou globální orientaci bez nahlížení do jednotlivých gramatik, představuje to, že je v druhé části publikace soustředěn relativně úplný přehled tvarů všech slovních druhů ve všech slovanských jazycích. Pokud je mi známo, není podobný výčet v takové úplnosti nikde jinde dostupný.

Při čtení této pozoruhodné knihy, která přináší četná důležitá poučení nejen pro vysokoškolské posluchače slavistiky, ale pro každého slavistu užší i širší orientace, vznikají zákonitě úvahy o možnosti dalšího rozvíjení autorčina novátorského přístupu ke konfrontačnímu popisu. Např. analýza, která by zahrnula kromě spisovných jazyků navíc stav v hovorovém úzu a v dialektech, by nepochybně umožnila dále postihnout vývojovou perspektivu unifikace v deklinačním i konjugačním systému; sr. např. takové jevy jako v Č expanze *-ma* v Ipl, (*psama, chlapcema/ama, dě(i)ma*), */-i/* v N/Akpl adjektiv (*hodný chlapc/e, holky, štěňata*), vyrovnávání v nepřímých pádech posesiv (*sousedovjho auta, Irčinjmu klobouku*), soumrak posesiv (*vystoupení Clintona*), ústup minulého kondicionálu (vše mj. blízké stavu v R). Jsme si ovšem vědomi úskalí takového postupu, který by vyžadoval shromáždění řady údajů z nespisovných vrstev všech porovnávaných jazyků. Je dále otázka, zda by nebylo přece jen možné podobným způsobem jako flektivní slovní druhy analyzovat z morfologického hlediska i druhy ostatní, zejména předložky a spojky. Lze jistě namítnout, že problematika spjatá s těmito slovními druhy je především záležitostí syntaktických vztahů, a odkázat na výše uvedená pojednání ze syntaxe, ale přesto se nám zdá, že by i projekce z jiného úhlu mohla přinést zajímavé údaje (sr. podobný přístup u J. Bauera, *Русские союзы в сопоставлении с чешскими*, SPFFBU, A 5, 1957, s. 8–24).

K množství uvedených příkladů a k jejich předvědivé interpretaci je těžko ještě něco podstatnějšího dodávat. Přece jen bychom však přivítali např. poněkud širší údaj o vkladném *o/e* v R a o nulovém ve tvarech jako *искр, изл, служб, утр, горл...* (27, sr. zde delší výklad o P, Sln, Sr, Ch); v Slk by asi neměl chybět příklad *hora — hór* (26); existuje vskutku tvar *Rumuné?* (25); k výjimkám v Ipl v R (18) bychom dodali *дочерьми, дверьми/ями, (лечь) костьми*; podobně v Č kromě ustáleného *holka!* (33) máme i *teta! kmotra! Anka!*; o 3. pl. neurčitého činitele *čekají mě* (75) by bylo vhodné snad podotknout, že je v Č možný, jen není-li mluvčí zahrnut mezi činitele děje, sr. *vysílají zprávy* × **na konci věty píšou tečku*. Snad v rámci demonstrativ bychom přivítali zmínku o kategorii určenosti a o členu v Bh a M a o náznamech tohoto druhu i jinde (sr. Č *dej mi ten klíč od toho sklepa*). Zpřesnění by asi zasluhovala formulace, že je pro moravská nářečí charakteristická tendence k rozlišení 1. sg. spony *být: já su/sě bratr* od pomocného *sem: já sem dělal*: nejde zde totiž o tendenci, ale o faktický stav. Nebylo by ani na škodu věnovat více pozornosti problematice duálu přes jeho omezení na Sln a Lu.

Přestože je seznam literatury velmi důkladný a obsáhlý, bylo by možno uvést i další položky. Zmíňme se tu např. o publikacích německých slavistů K. Trosta *Zur semantischen Klassifikation der Substantive und des Genetiv-Akkusativs im Russischen*, Regensburg 1992, a W. Gladrowa *Die*

Determination des Substantivs im Russischen und Deutschen, Leipzig 1979.

O pečlivém autorčině přístupu i k vnější stránce mnohojazyčného textu svědčí to, že se v něm jen zcela výjimečně vyskytují tiskové a pod. chyby, např. *divčence* (32), *využitím m. využití* (36), *řidčeji* (50), *Polisch* (203), *L' aspekt* (209), *Lřtzsch m. Lötzsch* (213, 2×).

Závěrem nelze než jinými slovy opakovat to, co je řečeno již v úvodní části naší recenze: totiž že se z pera H. Běličové dostává slavistice dalšího pozoruhodného a inspirativního příspěvku, jehož přínos jistě vysoce ocení nynější i příští badatelé a studenti tohoto oboru.

Stanislav Žaža

Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej. Wrocław, 21–22 listopada 1996 r. Pod redakcją *Larysy Pisarek* i *Iwony Łuczaków*. Acta Universitatis Wratislaviensis No 2039 (Slavica Wratislaviensia C). Wrocław 1998.

C 21 po 22 ноября 1996 г. в Институте славянской филологии Вроцлавского университета состоялась уже третья международная научная конференция, посвященная вопросам функционирования двух основных языковых единиц — выражения и предложения. В дискуссии приняли участие русские, украинские, белорусские, чешские, сербские и хорватские лингвисты, опирающиеся в своих докладах на конкретный языковой материал.

Настоящий сборник содержит 29 докладов, прочитанных на конференции. (Рефераты в сборнике следуют в латинском алфавитном порядке по фамилиям авторов.) Он разделен на две части. Первый отдел посвящен проблематике выражения как предмета исследования, во втором содержатся доклады, касающиеся синтаксических и прагматических вопросов.

Русско-немецкий Разговорник (XVI в.) является объектом исследования Анны Болек (Краков) в докладе *Synonimia leksykalna i gramatyczna w XVI-wiecznych rozmówkach rosyjsko-niemieckich Thomasa Schrouego*. Языковой анализ русской речи, переданной посредством латинского алфавита, обнаруживает не только наличие богатой лексической синонимии в языке того времени, но и сосуществование грамматических вариантов. Статья Алеша Бранднера (Брно) *Языковая норма и формирование грамматической системы русского языка* представляет собой перечень основных грамматических изменений, которые совершились в русском языке в течение его исторического развития. Наиболее выразительными тенденциями в современном языке автор считает предпочтительное употребление полной формы творительного падежа при связке «быть» и постоянное обогащение разряда несклоняемых имен существительных и прилагательных. Обнаружение важнейших изменений, которые совершились в сербско-хорватском языке в результате новой политической ситуации после 1988 г. стало заданием Анны Домбровской (Вроцлав) в статье *Zmiany semantyczne we współczesnej leksyce serbsko-chorwackiej a sytuacja polityczna*. Транслатологические проблемы, связанные с переводом оригинальных «словесных игр» В. Набокова с английского и русского языков на польский — это тема исследования *Gra słów w przekładzie powieści Vladimira Nabokova «Lolita»* Анны Гинтер (Лодзь). Автор